

תוצאות חיים

שיעור מפי מרן הגאון רבי יצחק רצאבי שליט"א – פוסק עדת תימן

גליון 79

יו"ל ע"י התאחדות בני הישיבות ובסיוע מוסדות יד מהרי"ץ

נושאי השיעור:

- א. מסורת מעניינת עה"פ לא ידעתי 'עם הארץ' וביאור ענין זה – רעיונות נפלאים בדברי חז"ל הסתומים – ביאור אגדת הירושלמי בענין ביצי הבת יענה בבהכ"נ - מעשה נפלא המובא במדרש שה"ש רבה והמוסר שנלמד מזה – תוספת נופך לסיפור מאחד הדרשנים – והאם מקיימים בז' מצות ת"ת – ביאור הגרב"מ אזרחי שליט"א בדברי המדרש.
- ב. חיזוק בענין חיבור הפרשיות חוקת ובלק ולמעשה כיצד ינהגו בני הישיבות.
- ג. מציאת השיר ששרו בזמן 'אסון מירון' ובחובתינו לתקן הפירצה בשיר כששרים את השיר לכבוד התנא וכו' שכביכול עושים את רשב"י לאלוה ח"ו.
- ד. השלמה משיעור שנמסר שבוע שעבר, פשט נפלא ממרן שליט"א בביאור רבינו בחיי ושקו"ט בדברי רבינו בחיי.

א.

מסורת מעניינת עה"פ בשה"ש "לא ידעתי נפשי שמתני"
ישנו פסוק בשיר השירים (פ"ו) "לא ידעתי נפשי שמתני, מרכבות עמי נדיב בספרים של חכמי תימן הראשונים, כתוב משהו מפליא. שיש מסורת על הפסוק הזה "עם הארץ". וביאור בענין הוא שהרי ידוע שעזרא הסופר כתב את כל התורה כולה כשהגיע לפסוק זה בשיר השירים, זכר רק את סוף הפסוק, שהוא, "מרכבות עמי-נדב". אבל לא זכר מה ההתחלה ויצא לשוק, ופגש בדרכו עם הארץ אחד, ושאל אותו האם הוא זוכר את תחילת הפסוק בשה"ש שבסופו כתוב "מרכבות עמי-נדב", וענה לו העם הארץ בתמימות "לא ידעתי". ועל ידי זה נזכר עזרא בתחילת הפסוק. אני אומר זאת כהקדמה. ואם זה נחשב מילתא דבדיחותא, זה גם טוב. שהרי יש ענין להתחיל במילתא דבדיחותא.

ביאור המדרש החפץ למסורת זו ע"י מעשה שהיה עם

עזרא הסופר

חידוש זה מצאתי במדרש חפץ פרשת וילך וז"ל "לא תשכח מפי זרעו" הקב"ה הבטיח שהתורה לא תסור ולא תשכח. כאשר חרב בית ראשון, אבדה התורה, עמד עזרא בן שריה הסופר, וכתב נוסח כל המקרא בע"פ [זהו חידוש שכתב את כל המקרא בע"פ ואכמ"ל], אלא נעלם ממנו זולת פסוק אחד בשיר השירים, ונשאר נבוך בתחילת הפסוק, ע"כ.

ידוע שמי שאומרים לו את תחילת הפסוק יכול הוא להזכר בהמשך הפסוק, אבל מי שאומרים לו את הסוף, לא נזכר בהתחלה. ואומרים על הגר"א שידע את כל התורה כולה ישר והפוך. דהיינו, שכביכול התורה היתה תמיד מול עיניו, ולכן יכל לקרוא מהסוף להתחלה.

נמשיך בלשון המדרש, מצא אדם עם הארץ, ואמר לו, אולי תזכור מה תחילת הפסוק שבשיר השירים שסופר נאמר "מרכבות עמי נדיב", אמר לו [העם הארץ], "לא ידעתי", ואז

נזכר שכן הוא התחלת הפסוק, לכן כתבו בעלי המסורת על הפסוק הזה 'עם הארץ', שידע פסוק זה מעם הארץ. ולכאור זה מילתא דבדיחותא, אבל חושבני שלא, ובאים בעלי המוסר ללמדנו, "אל תהי בז לכל אדם". דהיינו, לפעמים גם מעמי ארצות אפשר ללמוד, מכולם יש איזה תועלת.

כל דברי חז"ל התמוהים טמונים בהם רעיונות עצומים

כתוב פסוק במשלי "להבין משל ומליצה דברי חכמים וחידותם", ישנם הרבה מאמרי חז"ל תמוהים. וכדוגמא מפורסם הירושלמי בברכות סוף פרק היה קורא בענין הכוונה בתפילה, שמביא שרב מתניה אמר, אני מחזיק טובה לראשי שכשאני מגיע למודים, הוא כורע מעצמו. וכתוב על שמואל שהיה מונה אפרוחים באמצע התפילה. ועל ר' בין בר חייא כתוב, שהיה מונה את השורות שבחומה. שכל"ז תמוה, שלא יתכן שכוונת הדברים כפשוטם, ומובן שחז"ל מסתירים פה משהו, וכשיש דברים כאלה, צריך לדעת, שאנחנו יכולים רק לקרוא, ורק אם נתעמק חזק, אולי נוכל להבין, וכולי האי ואולי.

פירוש נפלא בביאור הענין ששמואל היה סופר את

האפרוחים באמצע התפילה

אגב, ישנו פירוש נפלא מבעל 'קרבן שבת' שמסביר את דברי הירושלמי שמה ששמואל ספר את האפרוחים, פירוש, שספר את הביצים של הבת יענה, ועשה חשבון איך הביצים גדלות, מההסתכלות, והתבונן עד כמה חשוב הכוונה. הפלא ופלא.

מילתא דבדיחותא שכתב הבן איש חי בענין הפסוק

"הנצו הרימונים וגו'"

ישנו דבר אחר, שהוא ממש מילתא דבדיחותא, שהבן איש חי כתב, שהוא רגיל לכתוב דברי חידוד, הוא כתב כך, פעם אחד הזדמן לבית של עשיר אחד, איזה עני שמחזר על הפתחים, והיה ת"ח חשוב, והעשיר הזה כיבד את הת"ח העני, והגיש לו לאכול, ושאל העשיר את הת"ח, מאיפה אתה,

וענה לו שהוא מעיר פלונית, ושוב שאלו העשיר, אתה מכיר את אדם פלוני, ענה לו הת"ח 'תסתכל אחרי הרימונים', ובשולחן היה סלסלה עם פירות, והיה על יד הרימונים, תפוחים, והבין העשיר, שכוונתו שתפחה רוחו של אותו אדם, ורק הת"ח העני, לא רוצה לומר זאת מפורש. ואמר לו אותו ת"ח לא הבנת, אני התכוונתי למה שכתוב בשיר השירים אחרי הרימונים, שכתוב "הנצו הרימונים, לא ידעתי..." והוסיף הת"ח ואמר, הרי לא אמרתי לך אחרי הרימונים, אלא על יד הרימונים, היתה לפסוק הנ"ל.

דברי המדרש (שב"ש רבה) "לא ידעתי נפשי שמתני"

וסיפור מעניין שהביא המדרש בענין זה

אם כבר אנחנו מדברים על הנושא הזה, נגמור אותו, למרות שלא חשבתי להתעכב בזה עכשיו. ישנו מדרש מאוד מעניין על הפסוק הזה, ורצוני שתעזרו לי להבין את סוף המדרש. נקרא מתחילת המדרש, [שה"ש רבה פרשה ו' עה"פ לא ידעתי] וז"ל, "לא ידעתי נפשי שמתני". תנ" רבי חייא, משל לבת מלכים שהיתה מלקטת בשלפים, נמצא המלך עובר, והכיר שהיא בתו, שלח אוהבו, נטלה, והושיבה עמו בקרונן, והיו חברותיה תמהות עליה ואומרות, אתמול היתה מלקטת בשלפים, והיום יושבת בקרונים עם המלך, אמרה להם, כשם שאתם תמהות עלי, כך אני תמהה על עצמי, וקראת על עצמה: "לא ידעתי נפשי שמתני". כך כשהיו ישראל במצרים, משועבדין בטיט ולבנים, והיו מאוסין ובזויין בעיני המצרים, וכשנעשו בני חורין, נגאלו ונעשו סגנים על כל באי עולם, והיו אומות העולם תמהות ואומרות, אתמול הייתם עובדים בטיט ולבנים, והיום ישראל אומרים להם, כשם שאתם תמהים עלינו, כך אנו תמהים על עצמנו, וקראו על עצמן: "לא ידעתי נפשי שמתני". דבר אחר, ביוסף הצדיק הכתוב מדבר, אתמול (תהילים קה, יח), "עני בכבל רגלו ברזל באה נפשו", והיום (בראשית מב, ו) "ויוסיף הוא השליט על הארץ", וקרא על עצמו: "לא ידעתי נפשי שמתני" [ומסביר המהר"ש יפה, שהמדרש בא לומר שיוסף לא התגאה ואמר לעצמו, כמה הוא מוצלח, וחכם, אלא אדרבה, אמר שגם הוא מתפלא שהגיע למצב כזה, ובא ללמדנו, שאדם לא יתלה את הכבוד שמקבל, מפני שמגיע לו, אלא הכל סייעתא דשמיא]. דבר אחר, "לא ידעתי נפשי שמתני", הכתוב מדבר בדוד, אתמול היה בורח מפני שאול, והיום ויהי דוד מלך, וקרא על עצמו: "לא ידעתי נפשי שמתני" וכו', יעו"ש במדרש באורך, בכמה דוגמאות. ובסוף המדרש כתוב בזה"ל, "לא ידעתי נפשי שמתני" **יוסטא חייטא דציפורין, סלק למלכותא, והתקבל למלכא.** היה אדם בשם יוסטא שהיה חייט של העיר ציפורי והוא הלך לבית המלכות, ומצא חן בעיני המלך. **אמר ליה מלכא, שאל שאלה ואתן לך אמר ליה, הב דוכסתא דגבן.** אני רוצה להיות השליט של העיר שלי **הב ליה מלכא נתן לו המלך כדנסב דוכסותא, נחת מינה, חוו אילין דהכמין ליה אמרין, הוא הוא.** אנשים התפלאו, לא האמינו שיוסטא החייט, נהיה הדוכס בעיר. ומי שהכיר אותו אמר, שהוא הוא. דהיינו שהוא יוסטא החייט. **ומנהון אמרין לית הוא. אמר לו חד, כדין הוא עבר בשוקא אין הוא מסתכל להווא מסטוביתא, דהוה נהיו יתיב ומחייט עלה, הוא, הוא, ואין לו לית הוא.** היה שם אחד חכם, ואמר להם, הנה עכשיו הוא עובר בשוק, ליוסטא היה שם חנות שבא היה מחייט, ואמר אם כשהוא יעבור בשוק הוא יסתכל במקום של החנות אז

סימן שזה הוא, ואם הוא לא הסתכל אז כנראה זה לא הוא. **עבר בשוקא, ושרי מסתכל להווא מסטוביתא דהוה נהיג יתיב ומחייט עלה, וחכמוניה דהיא הוא ובאמת כשהוא עבר בשוק, הסתכל בחנות שבו היה מחייט, והבינו שזהו יוסטא החייט.** **אמר לין, אתין תמהין עלי, ואנא תמה עלי יותר מנכון, וקרין עליה: "לא ידעתי נפשי שמתני וגו'" ע"כ המעשה במדרש שה"ש רבה.**

כמה דיוקים ממרן שליט"א בדברי המדרש ומה שיש

קצת ליישב

וצריך להבין, מה חז"ל באו לומר לנו, וכי באו לספר לנו סתם סיפורים נחמדים, הרי כל מילה שכתוב במדרש, זה מצוות ת"ת, וצריך להבין, מה לומדים מהסיפור הזה.

ואפ"ל שזה מראה את הענוה של יוסטא, שאפילו שהוא עלה לגדולה הוא מסתכל מאיפה הוא בא, ויש לדייק כך במדרש, שהרי יוסטא עצמו לא רצה לגלות מי הוא, ובכל זאת כתוב במדרש 'עבר בשוקא ושרי מסתכל להווא מסטוביתא' הרי יש הבדל בין רואה, מסתכל למביט. והסתכלות היא יותר מראיה, שפירוש מסתכל, הוא ראה בהתבוננות. אנשים יכולים יותר להבחין, והוא בכ"ז הסתכל, וזה מראה את ענותנותו, שמסתכל מאיפה הוא בא. ונמצא שהלקח שאנחנו לומדים מהסיפור הזה, שכשאדם עולה לגדולה, תמיד יזכור את ימי החושך, מאיפה הגיע [כ"כ הכנפי יונה והיפה קול על המדרש].

ויש עוד לדייק במדרש, מדוע בתחילת המדרש כתוב שיוסף קרא על עצמו את הפסוק לא ידעתי, וכן בכולם, ורק בסיפור עם יוסטא כתוב, קרון עליה, שלא קרא הוא על עצמו. וצ"ב בזה.

סיפור המובא במדרש בעריכת אחד הדרשנים

והתעוררתי לכל זה מפני שראיתי חכם אחד בין זמננו שהביא את המדרש הנ"ל בזה"ל, מסופר על החייט של ציפורי, יוסטא שמו, ישב שנים רבות בשוק החייטים, והיה מעניק שירות נפלא ללקוחותיו, לזה היה תופר מכפלת, ולזה מהדק כפתור בסוודר, יום אחד, הוא הגיע לעיר הבריה, לפגישה אישית עם המלך ירום הודו, ונוצר קשר טוב בינו לבין המלך, והמלך פנה ליוסטא ואמר לו, מה אני יכול לעשות למענך, אמר יוסטא למלך, אם על המלך טוב ואם מצאתי חן בעיני המלך תן לי להיות ראש העיר בעיר מגורי – ציפורי, אמר לו המלך ביקשת קיבלת. העניק לו את הסמכויות של ראש העיר, ונתן לו מפתחות ללשכה, חזר לציפורי, ורכש לעצמו חליפה מהודרת שידך לזה עניבה אופנתית, ובארשת חשיבות התיישב על כורסתו של ראש העיר, יום אחד, יצא יוסטא לסיור ברחבי ציפורי, ותושבי העיר ראו את ראש העיר, והתחילו להתלחש מאחורי גבו, זה יוסטא החייט, יש שצדדו כן, זה הוא, ויש שטענו לא יתכן, הוא דומה ליוסטא, הוא כפיל של יוסטא, אבל לא יתכן שזה הוא, עד שהגיע "גדול המייבינים" סגן הנייעסנים ובארשת חשיבות אמר, יש לי פתרון מובהק מובהק בדבר הזהות של ראש העיר, על פי תואי הסיור, עתיד ראש העיר בהמשך סיוור לעבור בדרך שוק החייטים, אם יעצור ראש העיר והתבונן במקום שיוסטא ישב ותפר מכפלות, זה אות שזה הוא ואם הוא יעבור ולא יעצור, סימן שזה לא הוא, כולם קיבלו דעתו של "המייבין", והמשיכו לעקוב בדריכות מאחורי גבו של ראש העיר, וככל שהתקדם לכיוון שוק החייטים, התארכה השיירה שצעדה בעקבותיו

ב.

דברי מרן שליט"א בענין חיבור הפרשיות חוקת ובלק והלכות פסוקות לבחורים שחוזרים לבתיהם

ישנם הרבה בחורים שיוציאים לשבת חופשה ולא יודעים מה לעשות בענין הפרשיות שאנחנו נוהגים לחבר פרשיות חוקת ובלק ביחד. וישנם כאלו שאומרים שלא צריך את כל החילוקים האלה, ורוצים לשנות ולעשות ככל עם ישראל, ובעצם אם היה חובה מצד הדין לשמוע את כל הפרשיות אז היה צריך לחשוב, אולי לשנות את מנהגנו, אבל מעיקר הדין קריאת התורה זה לא חובת גברא, אלא חובת ציבור, אז א"כ לא נראית סיבה שבשבילה נשנה את המסורת.

ולענין שמו"ת אם קרא חוקת ובלק [ששמע קריאת התורה בביהכ"נ תמני], ופרשה אחריה נמצא בבית כנסת אשכנזי, שאז אנחנו קורים פרשת פינחס, והם קורים פרשת בלק, ישמע את הקריאה של פרשת בלק, שהרי זה חובת ציבור, ופטור מקריאת שמו"ת שהרי קרא כבר בפרשה לעברה, ויש לו שבת חופשית משמו"ת...

וכדאי לדעת שאנחנו מעדיפים לא לשנות את המנהג ולא לקרוא פרשת בלק בפני עצמה, שהרי כל שבוע ישנו השפעה מהקריאה של הפרשה שקורים באותו שבת שהרי ליכא מידי דלא רמיזי באורייתא, וכיון שבפרשת בלק מוזכר עונותיהם של עם ישראל, לכן אנחנו מעדיפים להבליע את פרשה זו ביחד עם פרשת חוקת וכשכולם יקראו פרשת בלק, אנחנו נקרא את פרשת פינחס, כנגד בלק, וככה אנחנו עוזרים לכולם... 'משמים הכל מתוכנן'.

ג.

בדיקת הענין מה שרו בזמן 'אסון מירון' רמז שקוף בחובתינו לתקן את הפירצה בשיר "לכבוד התנא וכו"
בעבר דברנו בענין האסון של מירון ואמרנו רמז במספר מ"ה מובא בספר חסידים על אדם שהיה מתפלל ואומר וחנונו מאתך חכמה בינה והשכל והיה אומר בשי"ן ימנית, מלשון שכול, והוא שיכל את בניו... ישנו מצב שאדם אומר דברים בטעות ונענש על זה, כיון שיכול ללמוד. (משא"כ אנוס דרחמנא פטריה). ואמרנו לפ"ז, שמה ששרים "לכבוד התנא האלקי רשב"י" ואומרים את הקו"ף בפתח, הוא חירוף וגידוף, וכי רשב"י היא אלוה וזה טעות חמורה שצריך לומר אלקי בחיריק. וזה לא מנהגם של החסידים, שהם עושים את הצירי פתח, ולא עושים את החיריק פתח, ובאמת אם זה היה מבטא של החסידים [אפילו שהמבטא שלהם משובש], מ"מ היינו אומרים שזה סגנון של שפה, אבל את השיבוש שבשיר זה שיבוש שחייבים לתקן אותו. ואמרנו ש"אלקי" זה גימטריא מ"ה עם הכולל [ובגמ' אין גרעון בהוספת מספר אחד או בגרעון והראיה לזה שכתוב אפרים ומנשה כראובן ושמעון יהיו לי וזה גימ' מן התורה ושם זה חשבון עם הכולל ואכמ"ל] ולא שמפני זה קרה את האסון הנורא, שהרי מה הם אשמים, אבל אמרנו שיתכן שבעוון זה נקבע המספר מ"ה, לרמז שצריכים לתקן את הנושא הזה.

ואמרתי שברצוני שיבררו מה שרו באותו זמן של האסון, והרב ליאור מועלם יצ"ו [שבנו רח"ל נפטר באסון], בדק את הנושא הזה ע"י סירטונים, ושלח לי מכתב וכתב שם כך, בשעה 12 ו-41 דקות רואים את האנשים הולכים רגיל, וב12.42 מתחילים לראות מהומה וקיבלתי רשימה מדויקת

כולם דרוכים ומצפים לראות, מה יקרה כשהוא יגיע למקום משבו הוותיק של יוסטא, נכנסו למשאל השוק, התקדם ראש העיר לאיטו לכיוון מקום הבסטה, ועצר, והתבונן ואז הוא שומע את בני העיר מכחישים, זה יוסטא, זה יוסטא הסתובב ראש העיר לכיוונם ואמר להם, אתם מתפללים שיוסטא החייט נהיה ראש העיר, תאמינו לי אני מתפלא עוד יותר מכם ומסיים המדרש ואומר, שקרו עליו את הפסוק "לא ידעתי נפשי שמתני מרכבות עמי נדיב".

האם מקיימים מצוות ת"ת על כל מילה בסיפור המדרש המתובל בדברים שאינם כתובים

ועכשיו אתו חכם בא ושאל וז"ל, עד כאן הסיפור כפי שחז"ל טורחים ומספרים אותו סיפור שכל מי שלומד אותו זוכה לשכר ניצחי של ת"ת עבור כל מילה ומילה וכל אות ואות [הרחבנו בזה בעבר], אולם, למה, מה חז"ל באים ללמד אותנו בסיפור הזה, ומדוע זה נחשב לת"ת, מה עלינו ללמוד מהסיפור הזה. עכ"ד.

ואתו חכם היה דרשן, ויש לשאול, האם באמת על כל מילה שהוא כתב בתיאור הסיפור מקבלים שכר. הרי כל זה כתוב במדרש, ומסתבר שלא מקבלים על זה שכר, שהרי מי אמר שבאמת התארכה השיירה וכו'...

קושייתו העצומה של הגרב"מ אזרחי ומש"כ לבאר בענין זה והוספת מרן שליט"א בדבריו

נמשיך הלאה בדברי אותו חכם הדרשן, ובאר הגאון רבי ברוך מרדכי אזרחי שליט"א ובהקדם שאלה עצומה ששאל בדברי המדרש, תינח מה שכולם התפלאו איך יוסטא הפך להיות ראש העיר, זה מובן, וכן זה שיוסטא מתפלא כיצד הוא נהפך להיות ראש העיר, גם זה מובן, אבל תמוה, מה היתה פליאתו של יוסטא יותר משאר תושבי העיר, הרי שניהם מתפללים אותו פלא. עכ"ד. וזה בעצם דיוק עצום בדברי המדרש שהרי על כולם כתוב שהם מתפללים על יוסף, דוד, וכו', ותמיה מדוע ביוסטא דוקא כתוב: "ואנא תמה עלי יותר מנכון".

לפני שנאמר מה שהגרב"מ אזרחי מבאר, חושבני שהתירוץ הוא, שהרי יוסטא עצמו ידע שהוא בדרגה נמוכה, ובכל זאת עלה לגדולה, משא"כ יוסף ודוד, שידעו שהם בעלי דרגה, אלא שאצל יוסף, עדין לא הכירו את מעלותיו. ודוד שאול קינא בו, אבל הם היו חשובים מעיקרא, משא"כ יוסטא. כך נראה לי שזה הפשט.

הגרב"מ אזרחי מבאר כך, יש הבדל מובהק בין הפליאה של תושבי העיר, לפליאה של יוסטא עצמו, כל בני העיר התפלאו איך יוסטא הפך להיות מחייט פשוט לראש העיר, אומנם פליאתו של יוסטא היתה שונה לחלוטין, יוסטא עצמו יתפלל, אם אכן יש לי את הכוחות והכשרונות להיות ראש עיר, איך ישבתי שנים מרובות ובזבזתי את זמני כחייט, יכולתי להיות ראש עיר, וזה פליאתו של יוסטא וזה מה חז"ל באים ללמדנו שאדם נדרש להכיר בכוחותיו ובכשרונותיו, שידע את מעלותיו וכו'. עכ"ד. ולאח"ז ראיתי שגם הדרשן רבי יעקב גלינסקי צ"ל כתב כך בביאור דברי המדרש.

הרעיון, רעיון נפלא. אבל לומר שחז"ל מתכוונים לזה, הדבר צ"ע, אומנם לפ"ד מבואר נפלא מדוע דוקא תושבי העיר קראו עליו את הפסוק "לא ידעתי", שהם הרי מתפללים איך הוא עלה לגדולה ורק הם ראוים לומר פסוק זה שהרי יוסטא עצמו מתפלל על משהו אחר, ולא שייך בענין פליאתו של יוסטא לומר את הפסוק לא ידעתי, ופשוט. [ודוק].

מה שרו אז ב'תולדות אהרון', בשעה 12 ו- 42 דקות ו-34 שניות התזמורת פוצחת בשיר "לכבוד התנא וכו'". וב12 ו-48 דקות התחילו ניגון נוסף של "לכבוד התנא וכו'" ואח"כ ב-12 ו-52 דקות שרו את בר יוחאי. ובשעה 1.00 קריאה ראשונה לעזרה. ועצרו את המוזיקה. נמצא שבאותו זמן של האסון שרו את השיר הזה. וחושבני שזה רמז שקוף שצריכים לתקן את הנושא הזה. והבעיא שכולם שרים את זה. ובאמת כבר פירסמו מטעם בד"ץ העדה החרדית שצריכים לתקן פרצה זו, אלא שלא פירסמו את הפרט הזה שבדיוק בזמן האסון שרו את השיר הזה. משהו שאל אותי, האם בזמן ששרים את השיר הזה אפשר לרקוד. אמרתי לו, מה פתאום אם תשיר לבד, תרקוד. אבל כששרים כך בטעות ברבים, זה חירוף וגידוף ממש, ופשוט שאסור לרקוד.

וה' ברוך ה' ישמור את כל ישראל. אכ"ר.

ד.

קושיית רבינו בחיי מדוע מרע"ה לא הזכיר שם ה' בתפילתו ומש"כ ליישב

עכשיו בס"ד נראה להבין 'פשט' בדברי רבינו בחיי על הפסוק (שמות לב, לא) אנא חטא העם הזה וז"ל, מכאן היה כהן גדול ביום הכיפורים מזכיר לשון אנא, וממשה יקח תכסיס הלשון לומר, אנא ה' חטאתי. וכן דרשו במסכת יומא (לז.), נאמרה כפרה בחורב, אולי אכפרה. ונאמרה כפרה בינם הכיפורים, מה להלן באנא, אף כאן באנא. ומנין שבשם אתיא כפרה, כפרה, מעגלה ערופה. מה להלן בשם דכתיב כפר לעמך ישראל אשר פדית ה', אף כאן בשם. ע"כ הביא רבינו בחיי את דברי הגמ' ועכשיו הוא מוסיף מעצמו בזה"ל, ודע כי דרך המתפללים באנא להזכיר השם, כענין "אנא ה' הושיעא נא", וכן כהן גדול ביום הכיפורים 'אנא ה' וכן בשמשון (שופטים טז) אדנ"י אלוקים זכרני נא וחזקני נא אך הפעם" ומה שלא הזכיר משה כן אפשר לומר, שנתבייש מלהזכיר ה' המיוחד שבו נתנה התורה, כיון שישראל חטאו בו ובאו כנגד התורה. ואף על פי שלא הזכירו, רמזו במילת 'אנא', שהיא לשון בקשה, והיא כולל שתי השמות שבי"ג מידות [שתי הוי"ה]. ע"כ.

רבינו בחיי מתפלא מדוע משה רבינו לא הזכיר את שם ה' וע"ז מתרץ מפני שנתבייש. ועוד כתב לתרץ וז"ל, או אפשר עוד לומר, לפי שהיה צריך לפרוט החטא ולהזכיר "ויעשו להם אלקי זהב", על כן לא רצה להזכיר את השם, שאין יחוד במקום פירוד. וכענין שדרשו מה למלך בבית המטבחים, מה לכהן בבית הקברות. ע"כ תירוצו השני של רבינו בחיי.

מש"כ בספר אורח לצדיק ליישב באופ"א קושיית רבינו

בחיי

בספר אורח לצדיק [ספר ישן מרבני ליוורנ] מביאים את התירוצים של רבינו בחיי. ומביאים שם עוד תירוץ בשם חכם אחד וזה"ל שם, לענ"ד מה שלא הזכיר את שם ה', מפני הטועים, שלא יטעו ויקראו את 'השם' סמוך ל'חטא' דלאו כולי

עלמא דינא גמירי ע"כ ועוד הוסיף שם טעם מדוע שאנחנו כן אומרים בנוסח הידיו את שם ה', וכתב שהוא מפני חטאנו, דהיינו 'אנא ה' חטאנו' שאז לא שייך לטעות.

תמיהה גדולה ממרן שליט"א על תירוצים

אבל אני מתפלא על תירוצו ולכאוף הוא מוזר ותמוה, וכי לא מצינו פסוקים כאלה שאפשר לטעות בהם, בשביל מה יש טעמים, ודוגמא לזה מהפסוק 'כי כל אלוקי העמים אלילים, וה' שמים עשה' שצריך לעשות הפסוק בין המילה אלילים לשם ה' כמ"ש בשו"ע אור"ח ס' נא ס"י ועוד כה"ג מצינו במה שאומרים "מלפניך מלכנו ריקם אל תשיבנו" שצריך להיזהר לא לחבר את המילה מלכנו למילה ריקם. וכמו כן מצינו בפסוק בתהילים "תכון בטובתך לעני, אלוקים" שצריך להפסיק בין מילת לעני לשם אלוקים. ואת כל הפסוקים הללו יודעים לפי הטעמים.

ועוד יש להקשות, לפ"ד מדוע משה רבינו לא אמר אנא ה' 'חטאו' העם הזה, שאז אי אפשר לטעות ועוד תמוה וכי משה רבינו כשביקש רחמים מלפני ה' חשב איך יכתבו את דבריו, וחישב שיכולים עמי הארץ לטעות, ולכן לא הזכיר את שם ה' היה אפשר לומר שמשה רבינו כן הזכיר את שם ה', רק לא כתבו זאת בתורה, אלא שבלשון של האורח לצדיק כתוב שלא הזכיר, ואולי אפשר לדחוק. אבל הקושיא הראשונה היא קושיא אלימתא.

קושיא בהבנת דברי רבינו בחיי

נחזור לדברי הרבינו בחיי, בתחילת דבריו הוא הביא את הגמ' במסכת יומא שהיא המקור להזכרת "אנא ה'" בנוסח הידיו של כה"ג ביה"כ ואח"כ כתב, ודע כי דרך המתפללים וכו', ונראה שבא להוסיף עוד נקודה, שדרך המתפללים להזכיר אנא, וצריך להבין הרי הכל זה דבר אחד שנלמד ממס' יומא, ומדוע רבינו בחיי חילק דבריו. ונראה מדבריו שאין קשר בין הדברים וצריך להבין מדוע.

ביאור נפלא ממרן שליט"א לפרש דברי רבינו בחיי

חושבני שפירוש דבריו הוא, שרצונו לומר שמסמיכים את המילה אנא לשם ה' שהרי בגמ' אפשר להסביר כמו שהסברנו שבוע שעבר שדווקא מילת 'אנא' יש צורך לאומרה בהתחלה אבל את שם ה' אפשר להזכיר בהמשך וכמו שדייקנו כך בכוננת מהרי"ץ וע"ז כתב הרבינו בחיי שדרך המתפללים שכשמזכירים אנא מסמיכים מיד את שם ה'. וע"ז מביא את הפסוקים "אנא ה' הושיעא נא" ושאר מקורותיו ועיין. ומשמע מדבריו שזה אינו כחובה אלא רק דרך המתפללים שמלימוד הפסוקים אין הכרח להבין כך.

ולפ"ז מצינו שהיו ספרדים שכן נהגו בעבר לומר "אנא ה'" אבל רוב הספרדים היום שאומרים "אנא ה'" אבותיהם לא אמרו והראיה מהחיד"א שהדגיש שצריך לומר "אנא ה'" ונראה להדיא שהם חידשו את זה.

וה' ברוך הוא יאיר עינינו.